

ISSN 1728-3817 (загальний)

ISSN 1728-2632 (серійний)

ВІСНИК

КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ФІЛОСОФІЯ
ПОЛІТОЛОГІЯ

62

2003

У віснику подано матеріали Міжнародної наукової конференції "Українська соціал-демократія: національний і міжнародний аспект".

Для наукових працівників, викладачів, студентів.

The Journal includes the papers of International scientific conference "Ukrainian social-democracy: national and international aspect".

For scientists, professors, students.

Видано за сприяння Соціал-демократичної партії України (об'єднаної)

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	А.Є.Конверський, д-р філос. наук, проф.
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	В.А.Бугров, канд. філос. наук, доц. (відп. секр.); Л.В.Губерський, д-р філос. наук, проф., академік НАН України; І.С.Добронравова, д-р філос. наук, проф.; Кирилюк Ф.М., д-р філос. наук, проф.; Л.Т.Левчук, д-р філос. наук, проф.; А.М.Лой, д-р філос. наук, проф.; В.І.Лубський, д-р філос. наук, проф.; М.І.Обушний, д-р політ. наук, проф.; В.І.Панченко, д-р філос. наук, проф.; М.Ю.Русин, канд. філос. наук, проф.; П.П.Шляхтун, д-р філос. наук, проф.; В.І.Ярошовець, д-р філос. наук, проф.
Адреса редколегії	01033, Київ-33, вул. Володимирська, 60, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, філософський факультет, тел.239-32-78.
Затверджено	Вченою радою філософського факультету 24 листопада 2003 року (протокол № 3)
Атестовано	Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України № 1-05/7 від 09.06.99
Зареєстровано	Міністерством інформації України. Свідоцтво про державну реєстрацію КІ № 251 від 31.10.97
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет" Свідоцтво внесено до державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	01030, Київ-30, 6-р Т.Шевченка, 14, кімн. 43 ☎ (38044) 239 3172, 239 3222; факс 234 2290

ністративної системи в нашій державі, слід дотримуватись важливої засади: визначення мети, ідеалу системи державного управління, деталізація якої має бути виваженою та вільною від утопічної творчості. Важливим чинником поєднання теоретичної моделі адміністративної системи та її реальним прототипом є людський чинник в його багатовимірності: притаманна кожному суспільству ментальність, рівень політичної культури, історичні управлінські традиції тощо. Тож вивчення власної теоретичної спадщини з проблем державотворчості є одним з важливих кроків на шляху створення української моделі державного управління, адже без знання

минулого, використання ідей та цінностей минулих поколінь нація зависає у повітрі: як радив один великий француз, з минулого треба брати вогонь, а не попіл.

¹Саух П. Україна на межі тисячоліть: трансформація духу і випробування національним буттям. – Рівне, 2001. – С. 25; ² Там само. – С. 23; ³ Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. – К., 1991. – С. 61; ⁴ Там само. – С. 8; ⁵ Там само. – С. 10; ⁶ Там само. – С. 18; ⁷ Там само. – С. 78; ⁸ Там само. – С. 78; ⁹ Українська державність у ХХ столітті: Історико-політологічний аналіз / О. Дергачов – керівн. авт. колективу). – К., 1996. – С. 5; ¹⁰ Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. – К., 1991. – С. 25; ¹¹ Там само. – С. 88; ¹² Там само; ¹³ Там само. – С. 110; ¹⁴ Там само. – С. 71; ¹⁵ Потульницький В. Нариси з української політології (1819-1991). – К, 1994. – С. 243; ¹⁶ Там само. – С. 243; ¹⁷ Там само. – С. 245.

І.Я.Райківський, канд. іст. наук

ВЗАЄМИНИ УКРАЇНСЬКИХ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІВ ГАЛИЧИНИ З ПОЛЬСЬКОЮ ПАРТІЄЮ СОЦІАЛІСТИЧНОЮ В ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ

Висвітлено взаємини між УСДП і ППС в 1918-1939 рр. Підкреслено, що атмосфера цих взаємин залежала від стану польсько-українських стосунків у Другій Речі Посполитій, до складу якої були насильно приєднані західноукраїнські землі. Стосунки між партією українських соціал-демократів і польськими соціалістами мали еволюційний характер: від конфронтації в 1918-1924 рр. до пошуку шляхів порозуміння наприкінці 20-х – у 30-х роках.

This article deals with a relations between USDP and PPS in 1918-1939. It's emphasized that the atmosphere of this relations depended on Ukrainian-Poland relations in Second Rechi Pospolytyy, to which by force were joined Ukrainian lands. This relations between Ukrainian social-democrats and Poland socialists had evolutionary character: from conflicts in 1918-1924 to the ways of comprehension in 1920-1930th.

Однією з актуальних проблем сучасної вітчизняної історіографії стало дослідження українсько-польських взаємин, зокрема в період між двома світовими війнами, коли Західна Україна перебувала під польською владою. Під цим кутом зору малодослідженими є відносини між українськими й польськими політичними партіями в Другій Речі Посполитій. В історичній літературі їй досі не знайшли належного висвітлення взаємини між Українською соціал-демократичною партією (УСДП) та Польською партією соціалістичною (ППС) в 1920–1930-х рр. Це було пов'язано з домінуванням у радянській історіографії донедавна вузькокласової партійно-тоталітарної ідеології, яка зводила багатоклірну палітру суспільно-політичного руху до протистояння двох таборів: комуністичного й буржуазно-реакційного, що всіляко дискредитувався. Соціал-демократія не вписувалася в цю схему, що стало причиною замовчування, а то й просто фальсифікації її діяльності¹. Зрозуміло, що стосунки між українськими і польськими соціал-демократами залишалися поза сферою інтересу радянських дослідників. Сучасники подій у 20-30-х рр. торкнулися лише окремих аспектів обраної теми, трактували події, виходячи з власних ідейно-політичних переконань, їх праці не позбавлені суб'єктивізму². Історики української діаспори, з огляду на відносну слабкість політичного впливу і соціалістичні переконання УСДП, практично не займалися дослідженням її діяльності та взаємин з ідейно близькими партіями³.

Після 1991 р. в історіографії почався етап концептуального переосмислення вітчизняної історії. Зокрема, з'явилися дисертаційні дослідження діяльності УСДП та публікації, в яких міститься інформація про стосунки між українським і польськими соціал-демократами⁴. Водночас, частково висвітлювалася діяльність ППС (в австрійський період – Польська партія соціал-демократична (ППСД) Галичини і Сілезії)⁵. Що стосується повноенної польської історіографії, то вона приділяла досить значну увагу національній політиці польських соціалістів⁶, частково висвітлена діяльність українських есдеків міжвоєнного періоду⁷. Однак, взаємини між УСДП і ППС у Другій Речі Посполитій не стали предметом ґрунтовного дослідження на основі широкої джерельної бази, з урахуванням здобутків вітчизняної і польської історіографії. Це й спонукало взятися за цю тему.

Після розпаду Австро-Угорської імперії та поразки у польсько-українській війні 1918-1919 рр. Західна Україна, яка включала Галичину, Волинь, Холмщину, Поліс-

ся і Підляшшя, увійшла до складу відновленої Польської держави. Уряди Другої Речі Посполитої проводили стосовно українців політику національної асиміляції, реалізуючи її різними методами, які загалом можна охарактеризувати, використавши давній латинський принцип "поділяй і володарюй". Політика польських урядів у Галичині в період "парламентської демократії" (1919-1926 рр.) і "санацийної диктатури" (1926-1939 рр.) мала єдину кінцеву мету – перетворити захоплені українські землі в невід'ємну частину Польщі⁸. Українське суспільство, політично структуроване у партії різних напрямків, чинило опір польській окупації краю (крім маловпливових партій угодовського (пропольського) і москвофільського таборів).

Загострення українсько-польського протиборства в міжвоєнній Польщі відобразилося на взаєминах між українськими і польськими соціалістами. З ідеологічних переконань соціал-демократичні партії різних народів у складі Австро-Угорщини в кінці XIX – на початку XX ст. тісно співпрацювали на марксистській платформі. Багатонаціональна Соціал-демократична робітничка партія Австрії (СДРПА) входила до складу II Інтернаціоналу, що існував з 1889 р. Складовою частиною СДРПА була Українська соціал-демократична партія (УСДП) Галичини і Буковини, створена у вересні 1899 р. під час формування партійно-політичної системи в Західній Україні. УСДП розгорнула діяльність у лівоцентристському спектрі національно-державницького табору, виступала під гаслом боротьби за утвердження незалежної соборної Української соціалістичної держави і намагалася поєднати національну ідею з марксизмом.

Українські соціал-демократи взаємодіяли з Польською партією соціалістичною (до 1919 р. – ППСД, що виникла як складова частина СДРПА в 1892 р.), яка репрезентувала соціалістичний напрям у польському національно-державницькому таборі. Обидві партії відстоювали соціальні і національні права робітництва: УСДП – українського, а ППС – польського. Разом з СДРПА і в її складі УСДП, як і польська соціал-демократія, визнавали революційну боротьбу робітничого класу за соціалізм, але виступали за прихід до влади парламентським шляхом, проти неправових засобів досягнення своєї мети. Українські і польські соціал-демократи входили до об'єднаного соціал-демократичного клубу в австрійському парламенті (після виборів 1907 р. до нього вступили два послы від УСДП)⁹.

© І.Я.Райківський, 2003

У розвитку взаємин між УСДП і ППС у міжвоєнний період загалом можна виділити два етапи: 1) 1918-1924 рр.; 2) 1928-1939 рр. На першому етапі у зв'язку з національно-визвольними рухами, розпадом Австро-Угорської імперії відбулося загострення міжетнічних стосунків у Галичині, що й призвело до кровопролитної польсько-української війни 1918-1919 рр. За цих умов УСДП і ППС практично стали по різні сторони збройного конфлікту.

Пріоритет національної ідеї над соціальною був основою для співпраці УСДП з іншими українськими партіями, що дало змогу здійснити Листопадову 1918 р. національно-демократичну революцію і приступити до будівництва Української держави. Водночас, польські соціалісти підтримали політику анексії східногалицьких територій Польською державою. Представники УСДП увійшли до складу першого уряду Західноукраїнської Народної Республіки (А.Чернецький став державним секретарем праці і суспільної опіки, а М.Парфанович – заступником секретаря шляхів), тоді як польські соціалісти очолили перші уряди відродженої Польщі – Другої Речі Посполитої. Пепеєсівці становили більшість в урядах І.Дашинського та Є.Морачевського разом з діячами Польської трудової партії "Визволення"¹⁰. "Не станув польський революційний пролетаріят в однім ряді з українським товаришем – розійшлися їх шляхи"¹¹, – робила в 1919 р. висновок газета УСДП "Вперед". В іншому номері говорилося, що "польські соціалісти ніколи не вміли чи не хотіли стати на становищі соціалістичного розв'язання справи Східної Галичини, а за всігди ставали на становищі своєї держави і інтересів цієї держави..."¹². За свідченнями Л.Ганкевича, одного з лідерів УСДП, партія ще в кінці жовтня 1918 р. розірвала стосунки з польськими соціалістами¹³.

Щоб відвернути назриваючий польсько-український конфлікт, М.Ганкевич 31 жовтня 1918 р. написав листа до відомого польського соціаліста І.Дашинського, в якому закликав, поки ще не пізно, до порозуміння між народами. Очевидно, УСДП мала надії на підтримку польських соціалістів у справедливому розв'язанні українського питання. Лист М.Ганкевича був розглянутий на засіданні екзекутиви Польської партії соціал-демократичної 1-2 листопада, яке вирішило для переговорів делегувати своїх представників до Львова. "Листопадовий зрив" 1918 р. і початок польсько-української війни перекреслили ці наміри. Отже, польсько-український збройний конфлікт з усім трагізмом продемонстрував ілюзорність тези про інтернаціональну солідарність робітничого класу в боротьбі за соціалістичні ідеали. УСДП, як і ППС, чітко виявила свій національний патріотизм, примат національного над соціальним та інтернаціональним.

Після Акту злуки ЗУНР з Українською Народною Республікою (УНР) в січні 1919 р. УСДП стала в опозицію до галицьких урядових чинників. Партія виступила за створення єдиного соціалістичного уряду в Україні. Однак, до повної злуки практично справа не дійшла, далі існували два уряди – УНР і Західної Обл. УНР (ЗОУНР), дві політики. УСДП піддала критиці політичний курс Державного секретаріату ЗОУНР, підтримала діяльність соціалістичного уряду Директорії УНР. До його складу в 1919-1920 рр. входили галицькі соціал-демократи В.Темницький, О.Безпалко, В.Старосольський, С.Вітик. Останній очолював Міністерство галицьких справ, або Міністерство в справах ЗОУНР при уряді УНР, що було створене в тимчасовій столиці УНР Кам'янці-Подільському в липні 1919 р. (на противагу диктатурі Є.Петрушевича). Підтримавши курс С.Петлюри на польсько-українське зближення, УСДП різко засудила Варшавський договір 1920 р. між УНР і Польщею. Українські соціал-демократи вийшли з президії львівської делегації Української національної ради (30 березня 1920 р.) та з уряду УНР (4 квітня 1920 р.)¹⁴. УСДП відзначала недемократичний характер угоди, за якою відходили до Польщі "території з більшістю українського

населення за ціну увільнення кількох губерній Придніпрянщини від большевицької влади!"¹⁵. Водночас газета УСДП "Вперед" писала, що "сама ідея незалежності України не вбита", і "невдача дотикає тільки переведення, а не саму ідею"¹⁶. Отже, УСДП в 1920 р. остаточно зневірилася в політиці урядів УНР і ЗУНР.

Позиція ППС, як і УСДП, в період загострення польсько-українського конфлікту також змінилася. Польські соціалісти наприкінці XIX – на початку XX ст. прихильно ставилися до федеративного союзу відновленої великої Польщі з Україною. Лідери партії вважали, що створення української державності сприятиме ослабленню російського імперіалізму, відсуненню російських кордонів на схід і створенню низки держав, які відмежують Росію від Польщі. Однак, під час польсько-української війни 1918-1919 рр. внаслідок посилення польських шовіністичних настроїв питання федерації з Україною відійшло у діяльність ППС на другий план. У пепеєсівців тоді не було чіткого бачення територіальних меж української державності. На сторінках партійної преси ППС висловлювалися різні підходи до вирішення справи державної належності Східної Галичини. Крім думки про те, що вона повинна увійти до складу Речі Посполитої, були й інші погляди: 1) встановлення лінії розмежування двох ворогуючих сторін, яка залишала на польському боці частину Галичини разом зі Львовом і Дрогобицько-Бориславським нафтовим басейном; 2) утворення на території Східної Галичини, Холмщини і Підляшшя держави під міжнародним захистом, що мала стати нейтральною зоною між Польщею та Україною; 3) надання Східній Галичині державного статусу під польським протекторатом та ін.¹⁷. На відміну від УСДП, діячі ППС взагалі позитивно оцінили підписання Варшавської угоди, але в ході воєнної кампанії 1920 р. проти більшовиків на Україні піддали критиці політичний курс польського уряду. Після невдалої спроби реалізації договору Ю.Пілсудського і С.Петлюри пепеєсівці виступили за підписання мирної угоди між Польщею і радянськими республіками за умови реалізації права на самовизначення українського (і білоруського) народів, а федералістської програми – у перспективі¹⁸.

Ризький мир, підписаний у березні 1921 р. між радянською Росією й Україною, з одного боку, та Польщею, з другого, зруйнував самостійницькі плани урядів УНР та ЗУНР, узаконив контроль російських більшовиків над переважною частиною території України. [Щоправда, уряд ЗУНР мав у вирішенні східногалицького питання надії на дипломатичну підтримку Антанти (до 15 березня 1923 р.), яких соціал-демократи, на відміну від інших галицько-українських партій, не поділяли]. Водночас Польща одержувала Західну Україну, що зміцнило позиції польського уряду на міжнародній арені (хоч формально суверенітет над територією Східної Галичини належав державам Антанти). Польські урядові кола відмовляли українському населенню в праві на вільний національний розвиток. Тональність політичного життя у Польщі до середини 1920-х рр. визначала інкорпораційна програма ендеків, складовою частиною якої була національна асиміляція меншин і спроби перетворення Польської держави в однонаціональну. Польський уряд скасував автономію Галичини, яку вона мала за Австрії, заборонив вживати терміни "Галичина", "українець", "український" (замість них використовували назву "Східна Малопольща", етноніми "русин", "русинський", що вже стали анахронізмами) тощо¹⁹.

Програма польських соціалістів на початку 1920-х років певною мірою суперечила політиці урядових кіл. Пепеєсівці обстоювали автономістське розв'язання справи Східної Галичини, що, на думку лідерів ППС М.Недзялковського, Т.Голувка та ін., було прийнятним компромісом для української і польської сторін. Водночас ППС критично ставилася до більшовицької влади, виступала за незалежність Наддніпрянської України. Шляхи вирішення українського питання обговорювали-

ся на XVIII конгресі ППС 23 липня 1921 р. в Лодзі. У запропонованій М.Недзялковським резолюції конгрес, засудивши політику національного й релігійного утиску на "східних кресах", заявив, що "здобуття далеко йдучої автономії для населяючих компактні території національних меншин у Польщі" є "одним із найнеобхідніших завдань соціалістичної боротьби"²⁰.

Між членами ППС тривалі дискусії викликав проект закону про територіальну автономію Східної Галичини, запропонований у жовтні 1921 р., автором якого був М.Недзялковський. Зокрема, він передбачав заснування на території автономії двох воєводств – Галицького та Подільського. [До їх складу не входила частина повітів Львівського воєводства, але в січні 1922 р. на засіданні Головної Ради ППС М.Недзялковський вніс деякі зміни щодо межі територіальної автономії, включивши в автономію нафтовий басейн]. У Східній Галичині створювався законодавчий орган – крайовий сейм, у функції якого входили формування і контроль над автономною адміністрацією – крайовою радою. Східногалицька автономія отримувала власний бюджет і казну, українська мова паралельно з польською вживалася як урядова тощо. Особлива увага зверталася на гарантування права польської меншини у всіх галузях громадського життя. Більшість членів Головної Ради підтримали проект М.Недзялковського, тоді як проти надання Східній Галичині територіальної автономії виступала східногалицька окружна організація ППС. Місцеві соціалісти стверджували, що реалізація проекту автономії в майбутньому призведе до від'єднання краю від Речі Посполитої²¹. Розбіжності всередині ППС на тлі автономістських проєктів загрожували розколом партії. Порозуміння між львівською групою та рештою ППС вдалося досягти у травні 1922 р., коли сторони домовилися запропонувати урядові законопроект автономного устрою Східної Галичини. Передбачалося створення "автономної території з власним сеймом і відповідальним перед ним крайовим урядом та із забезпеченням свободи розвитку для народів, що населяють цю територію"²². І.Дашинський від імені Союзу польських соціалістичних послів 29 травня 1922 р. запропонував у сеймі прийняти цей законопроект. Однак, рішуча протидія націоналістичних фракцій унеможливила ухвалення пропозиції соціалістів.

Незабаром правонаціоналістичний табір змушений був повернутися до справи Східної Галичини, але в результаті обговорення під впливом націоналістичних сил замість територіальної автономії було створено воєводське самоуправління, що закріплювалося законом у вересні 1922 р. Прийняття закону, який суперечив проєкту ППС, зрівнював адміністративно-політичний статус Східної Галичини з іншими регіонами Польщі та нівелював права української більшості, свідчило про слабкість українофільського табору в польському суспільстві. Показово, що закон так і не був імplementований протягом усього періоду Другої Речі Посполитої. Отже, спроби пепеєсівців розв'язати східногалицьке питання шляхом надання територіальної автономії краю з переважанням українським населенням не знайшли підтримки серед польських політичних партій (за винятком маловпливових Польської народної партії "Визволення" та Польської народної партії "Лівиця", що голосували у сеймі за пепеєсівський проєкт). По суті, ППС пропагувала концепцію державної асиміляції, що передбачала забезпечення українській меншині рівноправ'я і свободи в національному, економічному та культурному розвитку з метою прив'язання її до платформи польської державності²³.

Пепеєсівці підтримали концепцію автономії краю на XIX партійному конгресі 31 грудня 1923 р. – 2 січня 1924 р. В ухваленій резолюції ППС домагалась "автономії територіальної для меншостей, що населяють компактні території на сході Речі Посполитої". У пепеєсівських проєктах автономії можна виділити дві тенденції. Перша з них полягала у забезпеченні чітко визначених прав українського

населення, а друга – в збереженні унітарного характеру Польської держави. Сучасний польський історик Е.Коко відзначив посилення другої тенденції в середині 20-х рр., що можна пояснити тиском східногалицьких соціалістів на центральний провід партії і ворожим ставленням місцевих українців до Польщі²⁴.

Характерно, що ППС виявляла значно менший інтерес до створення територіальної автономії білоруських земель під владою Речі Посполитої. Ця позиція ППС зумовлювалася порівняно низьким рівнем національної свідомості білорусів та проживанням на цих землях значної кількості поляків. Очевидно, польські соціалісти сподівалися на легкий шлях приєднання західнобілоруських земель до Польщі²⁵.

ППС робила спроби налагодити контакти з українськими соціал-демократами. Пепеєсівці мали на меті заручитися підтримкою УСДП при ухваленні проєкту територіальної автономії Східної Галичини, зокрема щодо визначення кордонів та основних умов автономії. 7 листопада 1921 р. в редакції газети УСДП "Вперед" у Львові відбулася зустріч діячів ППС М.Недзялковського і К.Пужака з українськими еседеками. Польські соціалісти цікавилися ставленням УСДП до автономістського розв'язання справи Східної Галичини, запропонованого ППС. П.Буняк і М.Парфанович від імені українських соціал-демократів дали негативну відповідь²⁶. Враховуючи невирішеність міжнародно-правового статусу Східної Галичини до 1923 р., УСДП, як і всі національно-державницькі сили, бойкотувала заходи окупаційних властей в краї (перепис населення 1921 р., вибори до польського сейму і сенату 1922 р.). Партія звинувачувала ППС у тому, що вона, "відіркнувшись всіх соціалістичних принципів, пішла на службу польської буржуазії"²⁷.

Поразка національно-визвольних змагань, встановлення польського окупаційного режиму в Західній Україні, а з іншого боку – наявність української державності (хоча й ілюзорної) в особі Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР), "українізація" спричинили ліворадикальну еволюцію УСДП на початку 1920-х років, яка загострила стосунки партії з ППС. Ліворадикальна еволюція УСДП відбулася під тиском рядових членів, що масово вступали в партію, будучи симпатиками радянської України²⁸. Радянофільські елементи зміцнили позиції в умовах проведення "українізації" в УСРР, що суперечила національній політиці польського уряду і розширила коло прихильників радянської влади в Галичині. Керівництво УСДП "не поставило міцного політично-ідейного опору проти ... опанування партії комуністичним і комунофільським елементом"²⁹, – слушно зауважив радикал І.Макух. Відомі й заслужені в минулому керівники УСДП на початку 20-х рр. з різних причин опинилися поза партійною організацією (В.Темницький, В.Старосольський, О.Безпалко, С.Вітик та ін.) або були виключені з Головної управи (Л.Ганкевич, П.Буняк, І.Квасниця). Окремі лідери УСДП (О.Панас, А.Чернецький та ін.), хоч і не підтримували до кінця комуністичної ідеології, платформи Комінтерну, були обрані до нової управи на VI партійному з'їзді 18 березня 1923 р. З'їзд відкрито проголосив перехід УСДП на ліворадикальну позицію. Комуніст М.Теслюк, один з активістів опанування "верхівки" партії українських соціал-демократів, згадував, що "голова управи УСДП Олександр Панас і його заступники та інші її члени фактично були проти того, щоб компартия здійснювала контроль ... за діями УСДП"³⁰. Прокомуністична УСДП різко виступала проти політики польських соціалістів. Газета УСДП "Земля і воля" в 1923 р. писала, що ППС через підтримку "буржуазної держави" зовсім забула про клясові інтереси працюючої класи³¹. Власті заборонили прокомуністичну УСДП в січні 1924 р.

Отже, від Листопадової 1918 р. національно-демократичної революції в Галичині та проголошення ЗУНР до заборони УСДП польською владою в 1924 р. партія критично ставилася до ППС, не мала з нею на офіцій-

ному рівні жодних зв'язків. Навіть першотравневі свята міжнародної пролетарської солідарності українські і польські соціал-демократи в краї відзначали окремо. По суті, конфлікт спричинило різне бачення національного питання: УСДП виступала за злуку західноукраїнських земель з Наддніпрянською Україною, не визнавала польського окупаційного режиму, тоді як ППС обстоювала входження Галичини до складу Речі Посполитої (хоч і на правах територіальної автономії).

Від офіційної політичної лінії УСДП відрзнялася позиція Миколи Ганкевича, одного із засновників і багатолітніх лідерів партії. Він критично ставився до російських більшовиків, був прихильником порозуміння з польськими соціалістами, вважаючи, що "в Галичині територіальна автономія – це пункт вихідний"³². На його думку, підтриманий ППС проект територіальної автономії мав забезпечити вирішення "польсько-української справи на самотньому національній мирній дорозі"³³. Центральний орган УСДП газета "Вперед" писала, що М.Ганкевич "поставився до великої пролетарської революції Сходу як сліпець до ясного сонця" і почав "лягтися на велике пролетарське діло..."³⁴. Головна управа на своєму засіданні 29 грудня 1921 р. на вимогу львівської робітничої ради УСДП виключила М.Ганкевича з партії. Він не був офіційно поінформований і дізнався про це рішення з газети³⁵. М.Ганкевич до кінця свого життя (помер у липні 1931 р.) виступав за тісну співпрацю українських соціал-демократів з пепеєсівцями, а в партійному житті відновленій в 1928 р. УСДП участі не брав.

На другому етапі, починаючи з середини 1920-х років, намітилася тенденція до взаємодії між УСДП і ППС. Цьому сприяло насамперед зростання контроверзи серед різних угруповань в українському національно-державницькому таборі, що призвело до розколу між легальними і нелегальними структурами політичного спектру. Все більше посилювалися позиції (особливо серед молоді) націоналістичного підпілля, інтегрального українського націоналізму, що знайшов відображення в ідеології створеної в 1929 р. Організації українських націоналістів (ОУН). Водночас зростали впливи клерикальних партій – Української народної обнови (УНО) та Українського католицького союзу, що виникли на початку 1930-х рр. Правління суспільних настроїв у 30-ті роки і пов'язана з цим організаційна слабкість УСДП спонукали партійних лідерів до пошуку союзника в польському політичному таборі. Секретар УСДП І.Квасниця відкрито сказав, що "момент для ведення справді соціалістичної і класово-усвідомлювальної роботи був дуже невідповідний"³⁶. Українські соціал-демократи бачили в ППС союзника у боротьбі за соціалістичну перебудову суспільства, що в їх розумінні була безпосередньо пов'язана з національним визволенням. УСДП послідовно виступала за незалежну соборну Українську державу з соціалістичним ладом. Польські соціалісти пішли на зближення з УСДП, щоб зміцнити фронт лівих сил проти обмеження демократичних інститутів, фашизації суспільного життя у Польщі в 1930-х роках.

Пепеєсівські лідери прихильно ставилися до заходів колишнього керівництва УСДП щодо відбудови партії на старих, соціал-демократичних позиціях. На початку 1925 р. у Львові виник комітет для організації Української соціалістичної партії (УСП). 1 лютого 1925 р. вийшов перший номер газети "Робітник" як партійного органу³⁷. Пепеєсівська газета "Robotnik" вітала створення УСП, відзначивши, що новий часопис заснувала група діячів, які "після заборони УСДП поліцією зберегли вірність соціалістичним засадам і не дали себе захопити ані наліво до комуністів, ані направо до націоналістів"³⁸. Однак, УСДП не спромоглася активізувати організаційну діяльність.

Заходи щодо відновлення партії українських соціал-демократів було продовжено шляхом просвітницької роботи в робітничому середовищі – заснування культурно-освітнього товариства "Робітнича громада" і газети

"Вперед!". Напередодні березневих 1928 р. виборів до польського парламенту виникла Українська соціалістична група "Вперед" як політична організація, що сформувала виборчий блок з Українською соціалістичною радикальною партією (УСРП) на платформі "За землю і волю!"³⁹. Названий виборчий блок – "українського робітництва та селянства" – обрав дев'ятьох послів до сейму й одного до сенату, за нього проголосувало близько 270 тис. чол. Щоправда, українські соціал-демократи не провели до парламенту жодного свого діяча, бо займали у блоці другорядні позиції. Відродження УСДП остаточно завершив партійний з'їзд 8-9 грудня 1928 р. у Львові. Виступаючи на з'їзді, новообраний голова партії Л.Ганкевич висловив думку про необхідність взаємодії УСДП зі всіма соціалістичними партіями, передусім з ППС та українськими соціалістами-радикалами: "Інші українські партії є або буржуазні, або комуністичні, і з ними УСДП не може співпрацювати"⁴⁰. В.Темницький переконали учасників з'їзду, що "відношення до соціалістичних партій інших народів" – це найбільш "болюче" питання політики УСДП, але "як партія класова" вона мусить "порозумітися з іншими соціалістичними партіями"⁴¹. Делегати робили деякі застереження щодо негайного вступу УСДП до II Інтернаціоналу, водночас жоден із них не підтримав приєднання партії до III, Комуністичного Інтернаціоналу. Отже, відновлена УСДП намагалася поєднати національну ідею з марксизмом, виявила прагнення підтримати міжнародний соціалістичний рух і зблизитися з ППС. В основу політичної платформи УСДП поклала тезу про примат демократії у боротьбі за завдання українського робітничого класу.

Найбільш виразною співпраця УСДП і ППС була у профспілковому русі. Згідно з рішенням грудневого з'їзду УСДП 1928 р., українські соціал-демократи взяли курс на створення автономних українських відділів у загальнодержавних класових професійних спілках. Спільна нарада ЦК УСДП і Центральної Комісії Класових професійних спілок (КПС), що перебували під впливом польських соціалістів, 29 квітня 1929 р. у Львові визначила умови вступу робітників-українців до автономної профспілкової організації в рамках КПС. Передбачалося для ведення "організаційної і культурно-освітньої діяльності серед українських робітників" обрати Українську професійну комісію, підпорядковану Центральній комісії КПС, а також організувати видавництво українською мовою професійного органу у скликатися найближчим часом Український професійний конгрес⁴². Однак, незважаючи на підтримку ППС, засідання Українського професійного конгресу, що відбулося 1 листопада 1929 р. у Львові за участю 119 делегатів з 38 місцевостей краю, не вдалося завершити через протидію польської поліції та прокомуністичних елементів (насамперед партій "Сельроб-єдність" та ППС-лівіця). На конгресі з вітальною промовою виступив відомий діяч ППС І.Щирек⁴³. Газета "Професійний вістник", заснована як друкований орган Української професійної комісії (голова – І.Квасниця), виходила протягом 1929-1932 рр. нерегулярно через фінансові проблеми (всього – 22 номери).

Отже, УСДП заручилася підтримкою лідерів ППС у профспілковій діяльності, але так і не змогла досягти своєї мети – виділити автономну українську структуру в рамках Класових професійних спілок у Польщі. Щоправда, під впливом УСДП перебували окремі професійні осередки на місцях (наприклад, у 1937 р. – товариство двірників і домашньої прислуги "Праця" в Дрогобичі у складі 50 осіб)⁴⁴. А.Чернецький стверджував, що з угоди між ЦК УСДП і Центральною комісією КПС "в практиці не вийшло ... нічого. Серед польського робітництва ... закоринився глибоко примат тотальності Польської держави і нечуваний шовінізм"⁴⁵. Тому УСДП не вдалося виділити автономні українські робітничі профспілки, що можна пояснити не лише опором польської влади і ліворадикальних сил, а й важким економічним становищем робітників-українців та вузькою соціальною ба-

зою УСДП через малу кількість національно свідомих промислових робітників.

Політичні взаємини партії українських соціал-демократів з ППС наприкінці 20-х – у 30-ті рр. розвивалися хвилеподібно, залежно від стану польсько-українських стосунків і ситуації в українському національно-державницькому таборі. Суспільно-політичне життя в Західній Україні у передвоєнне десятиліття характеризувалося двома суперечливими тенденціями, що проявилися, з одного боку, в процесі розмежування сил, а з іншого – в періодичних спробах їх консолідації.

На перших порах протягом 1929 р. – першої половини 1930 р. намітилася тенденція до зближення відноленої УСДП з польськими соціалістами. Так, першотравневе свято в 1930 р. УСДП вперше під польською владою відзначила організовано разом з польськими та єврейськими соціалістами. Соціал-демократи взяли участь у мітингах в 19 містах краю (у Львові, Бориславі, Дрогобичі, Добромилі, Долині, Калуші, Надвірній, Станіславі і т.д.)⁴⁶. Член Центрального Комітету (ЦК) УСДП В.Темницький, довідавшись про те, що він входить до сейму замість посла голови УСРП Л.Бачинського, який помер у травні 1930 р. [як зназначалося, українські соціал-демократи взяли участь у виборах до польського парламенту 1928 р. в одному блоці з УСРП. В.Темницький займав друге місце у виборчому списку по округу після Л.Бачинського], відкрито заявив про своє бажання співпрацювати на парламентській арені з представництвом ППС. [Ця заява не мала практичних наслідків, бо вже у серпні 1930 р. авторитарний режим особистої влади Ю.Пілсудського розпустив сейм і сенат]. У розмові зі співробітником газети ППС "Robotnik" В.Темницький відзначав, що стосунки між ППС й УСДП "стають щораз ближчими" і що "ППС – єдина сила, котра чесно бореться за демократію в Польщі. Тому в цій боротьбі мусимо йти разом, пліч-о-пліч"⁴⁷.

Певне охолодження у стосунках між УСДП і ППС зумовила сумнозвісна "паціфікація" українського населення Галичини восени 1930 р., коли польське військо і поліція під приводом боротьби з саботажними виступами ОУН завдали удару по українству взагалі. ЦК УСДП спільно з керівними органами двох інших впливових українських партій – Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) і УСРП опрацювали спільну заяву, що була опублікована у пресі. У ній висловлювався протест проти "безправних вчинків так званих паціфікаційних відділів" і проти застосування принципу колективної відповідальності українського населення. З іншого боку, автори цієї заяви осудили саботажницькі дії націоналістичного підпілля як "з національного погляду безцільні, позбавлені політичного змісту та неоправдані навіть ніякими революційними мотивами"⁴⁸.

"Паціфікація" призвела до порозуміння основних українських партій на виборах до польського парламенту восени 1930 р. УСДП, УНДО та УСРП разом з двома білоруськими партіями сформували спільний "Український і білоруський виборчий блок", що був, по суті, об'єднанням ліберально-демократичних і соціалістичних угруповань на загальнонаціональній платформі. У відозві, підписаній членами блоку, підкреслювалося, що українські національно-державницькі сили об'єдналися, "не порушуючи своїх окремих ідеологічно-програмових завдань", для захисту "українців без огляду на партії, класи і віросповідання"⁴⁹. Зближення УСДП з УНДО та УСРП мало цільовий і тимчасовий характер. Виборчий блок українських партій розпався в парламенті на два представництва – УНДО і УСРП. Під час виборчої кампанії, що проходила в умовах надзвичайного стану, українці одержали лише половину мандатів, порівняно з виборами 1928 р. Українські соціал-демократи займали у виборчому списку блоку надто низькі місця, що не дозволило жодному з них увійти до парламенту.

Щодо загострення українсько-польських відносин, "паціфікації" 1930 р., ППС займала двояку позицію. З

одного боку, пепеєсівці визнавали обов'язок влади гарантувати безпеку і майно громадян Речі Посполитої, але з іншого – стверджувалося, що уряд повинен був прагнути виключно ліквідації українського націоналістичного підпілля, а не застосовувати принцип колективної відповідальності. Було сказано, що "паціфікація" заперечує "ідеологію польсько-українського порозуміння", про необхідність втілення якої у життя говорили представники урядового "санайного" табору. У пепеєсівській пресі панувала думка, що причиною гостроти українсько-польського протистояння була не стільки сила українського націоналізму, скільки нерозв'язаність питання земельної реформи⁵⁰. Події 1930 р. призвели до повторного винесення ППС на розгляд у сеймі проекту закону про територіальну автономію земель у Польщі, на яких переважало українське населення. Діячі ППС підкреслювали, що не мають жодних ілюзій щодо можливості прийняття законопроекту, а винесли його на обговорення, щоб "публічно ствердити факт, що у Польщі існують суспільні сили, які репрезентують конкретний план розв'язання трагічної польсько-української суперечки в умовах історичної дійсності, що виникла після закінчення великої війни"⁵¹. Дійсно, пропозиція пепеєсівців була відкинута на засіданні сейму 6 листопада 1931 р. більшістю голосів. Показово, що "паціфікація" рішуче засудив Соціалістичний Інтернаціонал. Протест, виголошений на засіданні його Виконкому в Цюриху в лютому 1931 р., підтримали й делегати ППС⁵².

Загострення українсько-польського протистояння в Галичині, "паціфікаційна" акція уряду та парламентські вибори 1930 р. спричинили тенденцію до консолідації УСДП з іншими українськими партіями, що перебували в легальній частині національно-державницького табору. Це призвело до охолодження у стосунках з ППС, незважаючи на критичне ставлення пепеєсівців до "паціфікації".

Відцентрові тенденції в національно-політичному житті після 1930 р. стали причиною зростання контртензи між різними групами українського політичного табору. З особливою гостротою УСДП вступила у боротьбу з націоналістичним підпіллям і клерикальними партіями. Так, один із лідерів УСДП Р.Скибінський на сторінках газети ППС "Robotnik" відкрито засудив націоналістичну діяльність ОУН з огляду на "фашистські тенденції"⁵³. У резолюції засідання ширшої управи УСДП від 22 березня 1931 р. критикувалося прагнення католицьких партій захистити "загибаючий капіталістичний світ"⁵⁴. Марксистські постулати спонукали УСДП до зближення з польським соціалістичним рухом, з ППС як ідейно близькою партією в польському національному таборі. Виступаючи на спільному мітингу УСДП і ППС 1 травня 1932 р. у Львові, голова партії Л.Ганкевич висловив думку про необхідність об'єднання зусиль польського та українського пролетаріату в боротьбі за демократію⁵⁵.

Ідея співпраці польських та українських соціал-демократів була підтримана лідерами ППС, що бажали зміцнення в українському суспільстві соціалістичних сил, вбачаючи у цьому шлях до покращення польсько-українських відносин. Львівський орган ППС "Dziennik ludowy", засудивши непарламентські, збройні методи діяльності УВО-ОУН, стверджував, що "боротьба з Польщею ... є віддаленням процесу створення української держави, відбувається зі шкодою для самої української справи"⁵⁷. Польські соціалісти з острахом спостерігали за посиленням в українському політичному таборі вкрай націоналістичних настроїв, особливо серед молоді (щоправда, у публіцистиці ППС про явище інтегрального українського націоналізму писалося побіжно). Очевидно, цю тенденцію, що сприяла загостренню польсько-українського протистояння в краї, ППС намагалася у міру своїх можливостей побороти⁵⁸. Все це спонукало УСДП і ППС до більш тісної взаємодії на політичній арені.

Представники УСДП і ППС на найвищому партійному рівні вперше після 1918 р. зібралися на конференції 29 січня 1933 р. у Львові. У ній взяли участь представники місцевих партійних комітетів та Центрального Виконавчого Комітету (ЦВК) і львівського Окружного Робітничого Комітету (ОРК) ППС. Від партії українських соціал-демократів на переговорах були присутні члени Центрального Комітету Л.Ганкевич (голова), В.Темницький, В.Старосольський, І.Квасниця та ін. Натомість польську сторону представляли діячі ЦВК ППС посли М.Недзялковський і К.Луцак, а також ОРК ППС А.Гауснер, Б.Марковський, Б.Скаляк та І.Щирек. М.Недзялковський чітко висловив думку учасників конференції про те, що "минуле – це найбільша перепона до порозуміння з УСДП". "Минуле треба перекреслити, – заявив він. – Тільки соціалізм може вирятувати людство і під тим кутом треба підходити до всіх справ"⁶⁹. Конференція ухвалила рішення про взаємодію УСДП і ППС у боротьбі проти націоналізму, фашизму і комунізму. Підкреслювалося, що співпраця обох партій сприятиме подоланню гостроти у відносинах між українським і польським народами. Найсуттєвіша розбіжність між УСДП і ППС існувала в поглядах на вирішення національного питання. УСДП обстоювала утворення незалежної соборної Української держави, тоді як ППС виступала за територіальну автономію українських земель у Польщі. Водночас лідери ППС виразно підтримали принцип "самостійності й державної незалежності українського народу"⁶⁰. Очевидно, йшлося про відновлення української державності на Наддніпрянщині. Делегати місцевих партійних комітетів УСДП під час дискусії висловлювали невдоволення тим, що діяльність ППС у провінції суперечила положенням угоди ЦК УСДП з Центральною Комісією КПС від 29 квітня 1929 р.⁶¹

Підсумовуючи результати конференції, І.Квасниця в інтерв'ю газеті "Robotnik" підкреслив, що ППС визнала в українському питанні максимальну програму УСДП: "Перший найважливіший крок зроблено, як Соціалізм звів нас до одного столу нарад, так Соціалізм доведе і до зміцнення зав'язаних контактів"⁶². Водночас діяч ППС К.Чапінський стверджував у сеймі, що угода про співпрацю з УСДП повинна була певною мірою запобігти "тим розходженням, які в останніх часах виникли між польським і українським суспільствами"⁶³. У цілому спільна конференція УСДП і ППС мала суто теоретичний характер.

Тим часом в українському національно-державницькому таборі в 1933-1934 рр. намітилася тенденція до консолідації, що відвернуло увагу лідерів УСДП від пошуку тіснішої співпраці з ППС. Підґрунтя для консолідаційного процесу серед українських політичних партій створив насамперед остаточний відхід від політики "українізації" в Радянській Україні на зламі 20-х–30-х рр., масові сталінські репресії і голодомор 1932-1933 рр. Погром українства в УСРР остаточно розвіяв радянськості ілюзії українських соціал-демократів. VII партійний конгрес, що відбувся 4 березня 1934 р. у Львові, підтримав лінію на зближення УСДП з українськими соціалістичними партіями та консолідацію національно-демократичних сил⁶⁴. Конгрес одноставно прийняв ухвалу про вступ УСДП до Робітничого Соціалістичного Інтернаціоналу (РСІ). [Це рішення було законним, оскільки відновлена УСДП мала взаємини з робітничими партіями інших держав. Так, засідання ЦК УСДП 26 червня 1929 р. вислало вітання лейбористській партії на чолі з Р.Мақдональдом, котра перемогла на парламентських виборах 1929 р. у Великобританії. У листі, зокрема, відзначалося, що український пролетаріат вважав успіх лейбористів "документальним підтвердженням переможного походу соціалістичної ідеї не лише в Англії, але також і в інших державах Європи" (Sprawy narodowościowe. – 1929. – № 3-4. – S.483; Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za kwiecień, maj i czerwiec 1929 r. – Warszawa, 1929. – S.45)]. ППС стала

членом РСІ ще в 1923 р. Крім УСДП, з галицько-українських партій до РСІ вступила в 1931 р. Українська соціалістична радикальна партія⁶⁵.

Для боротьби за національні інтереси, за відновлення соборної самостійної Української держави зі столицею в Києві об'єдналося сім політичних партій (УСДП, УНДО, УСРП, УНО та декількох емігрантських організацій), що підтримали ідею скликання Всеукраїнського Національного Конгресу (ВНК), яка виникла в емігрантських колах. В.Старосольський, П.Буняк та І.Квасниця від імені УСДП взяли участь у передконгресовій нараді у Львові, де було підготовлено загальну схему проведення ВНК і визнано повну суверенність народу щодо вибору конституційного ладу, створеного на зразок західноєвропейської демократії. Конгрес вирішили скликати до вересня 1935 р., але його проведенню перешкодила угодівська акція нового керівництва УНДО⁶⁶.

Справа ВНК наприкінці першої половини 1930-х років торкнулася крайових і емігрантських соціалістичних партій. Формування соціалістичного блоку започаткувала спільна конференція УСДП і УСРП 13 липня 1933 р., на якій обидві партії вирішили об'єднатися в український соціалістичний комітет з метою проведення акції "проти московського большевицького насильства над Україною"⁶⁷. Згодом до УСДП і УСРП приєдналися діячі наддніпрянських українських партій – Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП) та Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР), що діяли в еміграції. Чотири українські соціалістичні партії в січні 1934 р. опублікували спільну заяву, яка викривала злочини сталінського режиму, виступала за "народоправство, демократичний лад" і наголошувала, що "українського народу ніхто не визволить", незалежність України можна вибороти лише "своєю свідомістю та організацією". "Московська комуністична диктатура, – говорилося в заяві, – політикою визиску й терору поставила проти себе весь український народ"⁶⁸.

Кульмінацією у процесі зближення крайових і емігрантських соціалістичних партій став з'їзд 29-30 грудня 1934 р. у Львові, який відбувся за участю делегатів УСРП, УСДП, УСДРП й УПСР. Резолюція з'їзду закликала до боротьби "проти всякого роду реакції, диктатури, темноти й насильства, за вільну незалежну демократичну Україну" і за втілення "ідеалу соціальної справедливості". Водночас заява містила протест проти поширення "в українським суспільстві ріжких реакційних течій – фашизму, клерикалізму і т.д."⁶⁹. З'їзд висловив ідею створення Українського соціалістичного блоку, яка в майбутньому не мала організаційного оформлення. Все ж, спільні дії УСДП, УСРП, УСДРП та УПСР стали першою спільною акцією крайових і емігрантських соціалістичних партій у міжвоєнний період.

Діячі ППС уважно стежили за консолідаційними процесами в "лівій", соціалістичній частині українського політичного табору. М.Недзялковський висловив думку про необхідність співпраці польських та українських соціалістів з метою "рушення з місця" українського питання в Польщі. Виступаючи проти існуючого в державі устрою, він вважав, що "паралельні і спільні зусилля ППС і Українського блоку соціалістичних партій могли б інакше покерувати розвитком польсько-українських відносин взагалі"⁷⁰. Показово, що ППС підтримала внесок українських депутатів у сеймі щодо заснування українського університету в лютому 1933 р.⁷¹. Однак співпраця ППС з українськими соціалістичним рухом у боротьбі за демократію в Польщі, необхідність якої проголошувалася, так і не стала дійсністю. Це було пов'язано з різким поворотом у суспільно-політичному житті Західної України внаслідок угодівської акції лідерів УНДО.

Весною 1935 р. керівництво УНДО уклало з польськими урядовими чинниками "нормалізаційну" угоду, що мала на меті, за висловом голови партії (з 1935 р.) В.Мудрого, "погодити в Польщі українську національну

рацію з польською державною рацією⁷². Політику "нормалізації" польсько-українських відносин гостро заперечили українські партії від ОУН до КПЗУ, а також опозиція в самому УНДО. Ширша управа УСДП на своєму засіданні 10 листопада 1935 р. у Львові прийняла резолюцію, в якій прямо засудила політику "нормалізації", що не виражала інтересів "цілого українського народу, а тільки цих двох буржуазно-клерикальних партій: УНДО й УНО еп. Хомишина"⁷³. Відповідаючи на анкету газети "Діло" щодо "нормалізації", член ЦК УСДП (з жовтня 1937 р. – голова партії) В. Старосольський наголосив, що політика УНДО спричинила "обезвартіснення українського питання в Польщі. Польська сторона стала психічно і своїм розумінням ситуації менше схильна йти у відношенні до українців на які-небудь уступки..."⁷⁴. "Нормалізаційна" угода перешкодила процесу зближення УСДП з іншими легальними українськими партіями і стала причиною різкого розмежування сил в українському політичному таборі на початку другої половини 1930-х рр.

Виражаючи невдоволення угодовською акцією УНДО, лідери УСДП водночас спрямували вістря політичної боротьби проти націоналістичного підпілля та легальної авторитарно-націоналістичної партії (створеної в 1933 р.) – Фронту національної єдності (ФНЕ). УСДП критично ставилася до українських католицьких партій, які, за словами В. Темницького, закрили "сонце правди, знання, поступу та вільної думки, окутують щораз гущішим туманом усе суспільне життя українського народу в Польщі"⁷⁵. Партія бойкотувала вибори до парламенту в 1935 р. і 1938 р., послідовно виступала проти політики польського уряду в Західній Україні. Ширша управа УСДП на своєму засіданні 10 листопада 1935 р. ствердила, що українські трудові маси опинилися "серед страшної нужди земельного безробіття, ... під обухом денационалізаторської політики"⁷⁶. Українські соціал-демократи розгорнули боротьбу за демократизацію суспільства, проти посилення загрози фашизму і комунізму на міжнародній арені.

Загострення протиробства в середовищі легальних українських партій у Польщі знову спонукало УСДП до зближення з ППС як ідейно близькою партією в польському політичному таборі, що обстоювала соціалістичні постулати. Крім того, позиції ППС та УСДП збігалися з ряду питань практичної політики, зокрема у ставленні до угодовської акції УНДО, парламентських виборів 1935 р. тощо. Усвідомлюючи необхідність налагодження польсько-українських відносин, пепеєсівці досить критично оцінювали перспективи співпраці лідерів УНДО з урядом, засудили надану урядовцями підтримку санації. ППС, як і УСДП, збойкотувала вибори 1935 р. до сейму і сенату на знак протесту проти недемократичного характеру закону про вибори, прийнятого в Польщі⁷⁷. Отже, в 1935 р. склалися передумови для встановлення більш тісної взаємодії на політичній арені українських соціал-демократів та ППС.

Виразом налагодження стосунків з ППС стала підтримка УСДП пепеєсівської вимоги національно-територіальної автономії на етнографічних українських землях у Речі Посполитій. Цю вимогу УСДП висувала, як правило, на спільному з ППС святкуванні 1 травня в 1936-1938 рр. Так, УСДП виголосила свої автономістичні домагання на першотравневому мітингу 1936 р. у Львові разом з польськими та єврейськими соціалістами. Від імені партії П. Буняк вимагав встановлення "територіальної, політичної та культурної автономії для українського народу у Польщі"⁷⁸. Наскільки відомо, УСДП не розглядала концепцію автономії на засіданнях ЦК або партійному з'їзді. VIII конгрес УСДП відбувся 17 жовтня 1937 р. у Львові, але, його протоколи, на жаль, не вдалося знайти. Крім УСДП, ще дві партії – УНДО та КПЗУ – в другій половині 1930-х рр. домагалися автономії Західної України, ворогуючи між собою, що яскраво свідчить про гостроту протиробства в суспільно-політичному житті краю.

У цілому 1930-ті рр. були несприятливими для поширення соціалістичних ідей, особливо в українському суспільстві. "Українська інтелігенція ставиться сьогодні байдуже або вороже до соціалізму і робітничого руху", – стверджувала газета УСДП "Робітничий голос"⁷⁹. Радикалізація настроїв, інтегральний український націоналізм чимдалі ширше охоплювали суспільство, насамперед молоде покоління, що суперечило досягненню УСДП політичного ідеалу – побудови демократичним шляхом соціалістичної, самостійної і соборної України. Деяке зближення УСДП в другій половині 1930-х рр. з ППС, що мала більш міцні позиції і налічувала в Польщі до 30 тис. членів, виразно підкреслило слабкість партії українських соціал-демократів⁸⁰. Кількість членів УСДП, ймовірно, не перевищувала 1-2 тис. Газета УНДО "Діло" з неприхованою іронією бажала УСДП "табличку множення членів", що означало необхідність набагато збільшити їх число, щоб соціал-демократи мали широкую організаційну мережу⁸¹. На відміну від початку 20-х рр., впливи УСДП були значно слабшими, партійні осередки діяли лише у Львівському і Станіславському воеводствах. [Для порівняння, в березні 1923 р. УСДП мала в Галичині 4,2 тис. членів, партія почала поширювати свою діяльність на всі західноукраїнські землі, що перебували під польською владою. Платформу УСДП в той час підтримували представники соціалістичної фракції Української парламентарної репрезентації. П'ять депутатів парламенту в лютому 1924 р. створили окремий клуб УСДП в сеймі]. У пресі відзначалося, що партія "йде від літ у хвості ППС"⁸². Щоправда, це твердження політичних опонентів було невірним, бо УСДП послідовно виступала за окремішність українських робітничих організацій, закликала до рішучої боротьби проти політизації, польського шовінізму, що вкорінився серед частини польського робітництва. Водночас, УСДП не поривала зв'язків з деякими українськими партіями, зокрема з соціалістами-радикалами, на місцях.

Наприкінці 1930-х рр. УСДП знову взяла участь у консолідації національно-державницьких сил Західної України, що відбувалася під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів, зокрема невдачі політики "нормалізації", змін у міжнародному становищі (активізація фашистської Німеччини, поява Карпатської України та ін.). Представник УСДП В. Старосольський увійшов до складу Контактного комітету, створеного в грудні 1937 р. у Львові для пошуку шляхів порозуміння серед українського громадянства (за участю УСДП, УСРП, УНО, опозиції в УНДО, ФНЕ та Союзу українців)⁸³. Весною 1938 р. соціал-демократична газета "Робітничий голос" заключила пресову угоду з часописами інших українських партій. У ній говорилося про обмін інформацією з метою захисту українського народу, про полярність політики різних ідейно-політичних напрямків тощо⁸⁴. УСДП разом з УСРП, ФНЕ та "Дружиною княгині Ольги" у грудні 1938 р. створили Український міжпартійний виборчий комітет для участі у виборах до органів місцевого самоврядування⁸⁵. Однак, тривалі дискусії в передвоєнний період на тему створення представницького органу українських легальних політичних структур не принесли успіху.

Консолідаційні тенденції в національно-державницькому таборі наприкінці 30-х рр. вкотре призвели до охолодження у взаєминах з ППС. Українські соціал-демократи в 1939 р. відмовилися від постулату територіальної автономії, який підтримували пепеєсівці. Щоправда, діячі УСДП і ППС неодноразово заявляли про необхідність взаємодії. Делегати партійної конференції УСДП 25 вересня 1938 р. одностайно підтримали думку про взаємини з "братніми соціалістичними партіями", не лише з українськими (закордонною УСДРП, УСРП), а й з ППС та Бундом⁸⁶. Водночас лідери ППС відзначали потребу у співпраці з українським соціалістичним рухом, що мало відвернути наступ санаційної диктатури, пом'якшити гостроту польсько-українського протисто-

яння. Пепеєсівці говорили про існування в польському суспільстві "потужного демократичного руху, позиція якого є діаметрально протилежна" (урядовому табору. — І.Р.)⁸⁷. Однак, у межах ППС дещо вирізнялася позиція східногалицької партійної організації, що більш гостро реагувала на українське питання. Відомі діячі ППС зі Східної Галичини (А.Гауснер, Б.Скаляк та ін.) постійно заперечували територіальну автономію. У лютому 1939 р., в період наростання загрози світової війни, керівництво львівського Окружного Робітничого Комітету ухвалило навіть рішення віддати до партійного суду двох діячів за підтримку ними вимоги територіальної автономії Східної Галичини⁸⁸. В автономістському проєкті ППС акцентувала увагу на необхідність гарантування прав польського населення, котре, як писав М.Недзялковський, "не може бути жодним чином визнане — всупереч "теоріям" українських націоналістів — за якимсь "напливом" населення, навпаки, це є населення від віків так само корінне"⁸⁹. Щодо лінії кордону між Польщею і незалежною Україною в майбутньому, то, на думку М.Недзялковського, цю проблему не можна було справедливо вирішити в рамках капіталістичного устрою.

Таким чином, взаємини УСДП і ППС у міжвоєнний період залежали, в першу чергу, від стану міжнародних стосунків. Вони різко загострилися в період польсько-української війни 1918-1919 рр. та в умовах невідомості міжнародно-правового статусу Східної Галичини на початку 1920-х рр. і мали тенденцію до зближення в 30-ті рр., коли поглибилося протистояння в українському політичному таборі під владою Польщі. Вбачаючи розв'язання соціальних суперечностей у поширенні соціалістичної ідеї, українські соціал-демократи і пепеєсівці боролися проти активізації правих та ліво-радикальних сил у суспільно-політичному житті Другої Речі Посполитої, належали до міжнародного соціал-демократичного руху — Робітничого Соціалістичного Інтернаціоналу. ППС підтримала зближення з УСДП, маючи на меті зміцнити фронт лівих сил у боротьбі проти наступу санейної диктатури, обмеження демократичних інститутів у Польщі. Стабільній співпраці УСДП з партією польських соціалістів заважали розбіжності в національному питанні. УСДП послідовно обстоювала національну ідею, створення незалежної соборної Української держави, тоді як ППС висунула постулат територіальної автономії для українських земель у складі Польщі.

Зусилля ППС і УСДП об'єктивно були спрямовані на зменшення гостроти польсько-українського протистояння, але цього, на жаль, не вдалося досягти. Це свідчило, з одного боку, про слабкість українського табору в польському суспільстві, що був готовий іти на поступки українцям, а з іншого — про порівняно незначні впливи української соціал-демократії, як і взагалі тих політичних сил національно-державницького спрямування, що поклали певні надії на польсько-український компроміс у Другій Речі Посполитій для забезпечення більшої свободи національного розвитку. УСДП і ППС бачили шлях до розв'язання польсько-українських суперечностей через утвердження в суспільній свідомості соціалістичного ідеалу на принципах західноєвропейської соціал-демократії (а не більшовицької партійно-тоталітарної моделі, що існувала в СРСР). Натомість, у 1930-ті рр. все більшого поширення набуває інтегральний український націоналізм, жертвами якого стали представники польської влади, комуністи і носії радянськості настроїв. Зростання впливів націоналістичного підпілля стало зворотнім боком невирішеності українського питання у Польщі, посилення колонізаційної і полонізаційної політики польських урядів. Міжвоєнний період увійшов в історію як час крайнього загострення польсько-українських стосунків.

¹ Див., напр., кол. монографію "Политические партии в Польше, Зап. Белоруссии и Зап. Украине" (Мінськ, 1935), в якій стверджувалося, нібито УСДП "визнає польську окупацію Західної України" (С.323-325). Щоправда, в умовах партійно-тоталітарного режиму з'являлися праці, в яких автори намагалися розширити рамки дослідження діяльності УСДП, увели у науковий обіг цінні архівні джерела з історії соціал-демократичного руху: *Кравець М.М.* До характеристики УСДП у Західній Україні (1920-1924 рр.) // УДК. — 1958. — № 1; *Його ж.* Нариси робітничого руху в Західній Україні (1921-1939 рр.). — К., 1959; *Сливка Ю.Ю.* Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920-1939). — Львів, 1985; ² *Ганкевич Л.* З минулого нашої партії: Матеріали до історії УСДП // Календар "Вперед". — 1920. — Львів, 1920; *Stachiv M.* Проти хвилі. Історичний розвиток українського соціалістичного руху на західних українських землях. — Львів, 1934. Див. також праці польських дослідників: *Belcikowska A.* Stronictwa i związki polityczne w Polsce. — Warszawa, 1925; *Feliński M.* Ukraińcy w Polsce odrodzonej. — Warszawa, 1931; ³ Характерно, що діаспорні дослідники звернули увагу головним чином на місце і роль соціал-демократів у боротьбі за українську державність в 1917-1920 рр.; ⁴ *Жерноклеєв О.С.* Український соціал-демократичний рух в Галичині в кінці XIX — на початку XX ст. (1899-1918 рр.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук. — Чернівці, 1995; *Райківський І.Я.* Українська соціал-демократична партія (1918-1939 рр.): Автореферат дис. ... канд. іст. наук. — Львів, 1996; *Його ж.* Взаємини УСДП і ППС у міжвоєнний період // Українсько-польські відносини в Галичині у XX ст.: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (21-22 листопада 1996 р.). — Івано-Франківськ, 1997; *Жерноклеєв О.* Українська соціал-демократія в Галичині: Нарис історії (1899-1918). — К., 2001; ⁵ *Геник М.А.* Українське питання у діяльності польських політичних партій (1920-1926): Автореф. дис. ... канд. іст. наук. — Чернівці, 1997; *Комар В.Л.* Українське питання в національній політиці Польщі (1935-1939 рр.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук. — Чернівці, 1998; *Красівський О.Я.* Галичина у першій чверті XX ст.: Проблеми польсько-українських стосунків. — Львів, 2000; ⁶ *Najdus W.* Polska partia socjalno-demokratyczna Galicji i Śląska. 1890-1919. — Warszawa, 1983; *Koko E.* Wolni z wolnymi. PPS wobec kwestii ukraińskiej w latach 1918-1925. — Gdańsk, 1991; *Słiwa M.* Kwestia narodowościowa w publicystyce i programach socjalistów polskich w okresie II Rzeczypospolitej // Dzieje Najnowsze. — 1983. — № 1-2; ⁷ *Koko E.* Ukraińcy socjaldemokracji galicyjskiej w okresie międzywojennym (1918-1939) // Ukraińska myśl polityczna w XX wieku. Zeszyty naukowe uniwersytetu Jagiellońskiego. Z.103. — Kraków, 1993; *Torzecki R.* Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929. — Kraków, 1989; ⁸ Дет. див.: *Кукуляк М.* Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст.—1939 р.). — Івано-Франківськ, 1993; *Красівський О.* Східна Галичина і Польща в 1918-1923 рр.: проблеми взаємовідносин. — К., 1998; ⁹ *Жерноклеєв О.* Українська соціал-демократія в Галичині: Нарис історії (1899-1918). — К., 2000; ¹⁰ *Лозинський М.* Галичина в рр. 1918-1920. — Відень, 1922. — С.44; *Najdus W.* Op. cit. — S.623, 624; ¹¹ Вперед. — 1919. — 16 лют.; ¹² Там само. — 1920. — 28 квіт.; ¹³ Наш голос. — 1919. — 3 червня; ¹⁴ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі — ЦДАУ у Львові). — Ф.581. — Оп.1. — Спр.113. — Арк.16; *Słowo polskie.* — 1920. — 26 kwietnia; ¹⁵ Вперед. — 1920. — 30 квіт.; ¹⁶ Там само. — 30 лип.; ¹⁷ *Koko E.* W nadziei na zgodę. Polski ruch socjalistyczny wobec kwestii narodowościowej w Polsce (1918-1939). — Gdańsk, 1995. — S.37; ¹⁸ *Геник М.* Концепції федералізму у східній політиці Польщі (1918-1920 рр.) // Славистичні студії. Т.1: Матер. V Міжнар. славістичного долокумію (Львів, 14-16 травня 1996 р.). — Львів, 1997. — С.155, 156; ¹⁹ *Комар В.* Політика Польщі щодо українців Галичини (1919-1939 рр.): основні напрями та етапи // Галичина. Наук. і культ.-просв. краєзнавчий часопис. — 2001. — № 5-6. — С.291; ²⁰ XVIII Kongres PPS // Robotnik. — 1921. — 30 lipca; ²¹ *Koko E.* W nadziei na zgodę. — S.67; ²² Rada Naczelna PPS // Robotnik. — 1921. — 16 maja; ²³ *Геник М.* Автономістське розв'язання справи Східної Галичини у політиці польських соціалістів (1919-1922) // Вісн. Прикарп. ун-ту. Сер. Історія. — 1998. — Вип.1. — С.98, 106, 107; ²⁴ *Koko E.* W nadziei na zgodę. — S.68; ²⁵ Op. cit. — S.70; ²⁶ Вперед. — 1921. — 11 листопада; ²⁷ Там само. — 5 липня; ²⁸ Дет. див.: *Райківський І.Я.* Ліво-радикальна еволюція УСДП (1920-1924 рр.) // Вісн. Прикарп. ун-ту. Сер. Історія. — 1999. — Вип.ІІ; ²⁹ *Макух І.* На народній службі. — Детройт, 1958. — С.302; ³⁰ *Теслюк М.М.* У боротьбі за возз'єднання: Сторінки спогадів. — Львів, 1988. — С.98; ³¹ Земля і воля. — 1923. — 26 серп.; ³² ЦДАУ у Львові. — Ф.309. — Оп.1. — Спр.2585. — Арк.16 зв.; ³³ Вперед. — 1922. — 30 бер.; ³⁴ Там само. — 18 січня; ³⁵ ЦДАУ у Львові. — Ф.309. — Оп.1. — Спр.2183. — Арк.14; ³⁶ *Kwasnycia I.* Ukraińska Socjalna Demokracja // Robotnik. — 1934. — 1 maja; ³⁷ Державний архів Львівської області (далі — ДАЛО). — Ф.121. — Оп.2. — Спр.188. — Арк.9, 20 зв.; ³⁸ Robotnik // Robotnik. — 1925. — 3 lutego; ³⁹ Вперед. — 1928. — 22 січня; ⁴⁰ Громадський голос. — 1928. — 28 січня; ⁴¹ Наші соціалісти про себе. Відновлення УСДП // Діло. — 1929. — 13 січня; ⁴² Центральний державний архів громадських об'єднань України. — Ф.6. — Оп.1. — Спр.470. — Арк.3; ⁴³ V конгрес // Вперед. — 1929. — 20 січня; ⁴⁴ Професійний вістник. — 1929. — жовтень; ⁴⁵ Там само. — листопад; ⁴⁶ Діло. — 1929. — 5 лист.; ⁴⁷ Wszystkie stronictwa. — 1930. — 29 stycznia. — S.28, 29; ⁴⁸ ДАЛО. — Ф.256. — Оп.1. — Спр.63. — Арк. 50 зв.; ⁴⁹ *Чернецький А.* Український робітник // Діло. — 1936. — 29 лист.; ⁵⁰ Свято 1 травня // Професійний вістник. — 1930. — черв.; ⁵¹ Pierwszy poseł ukraińskiej socjalnej demokracji w Sejmie Rzeczypospolitej // Robotnik. — 1930. — 24 maja; ⁵² Солідарний голос політичних партій про події в краю // Діло. — 1930. — 1 жовт.; ⁵³ Діло. — 1930. — 2 жовт.; ⁵⁴ Громадський голос. — 1930. — 11 жовт.; ⁵⁵ *Koko E.* Ставлення польського соціалістичного руху щодо українського питання у Польщі в 1930-1939 роках // Галичина. — 2001. — № 5-6. — С.336; ⁵⁶ Robotnik. — 1931. — 15 października; ⁵⁷ Dziennik Ludowy. — 1931. — 11 czerwca; ⁵⁸ Praca i życie ukraińskiego ruchu socjalistycznego. Rozmowa "Robotnika" z tow. R.Skibińskim, wice-prezesaem U.S.D. // Robotnik. — 1934. — 15 wrzes.; ⁵⁹ Засідання ширшої управи УСДП // Вперед. — 1931. — квіт.; ⁶⁰ Robotnik. — 1932. — 4 maja; ⁶¹ Dziennik ludowy. — 1930. — 10 sierpnia, 24 sierpnia; ⁶² *Koko E.* Ставлення польського соціалістичного руху... — С.337; ⁶³ Львівська конференція // Вперед. — 1933. — травень; Діло. — 1933. — 2

лют.; Robotnik. – 1933. – 1 lutego, 21 lutego; ⁶⁹Львівська конференція // Вперед. – 1933. – трав.; ⁶⁰Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za I kwartał 1933 r. – Warszawa, 1933. – S.27; Sprawy narodowościowe. – 1933. – №1. – S.75; ⁶¹Sprawy ukraińskie i socjaliści ukraińscy. Wywiad "Robotnika" z tow. I.Kwasnyca // Robotnik. – 1933. – 28 maja; ⁶²Sprawozdanie stenograficzne z 78 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej z 3.11.1933, l.44; ⁶³Державний архів Івано-Франківської області. – Ф.2. – Оп.1. – Спр.1066. – Арк.1,2; ⁶⁴Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za I kwartał 1931 r. – Warszawa, 1931. – S.46; ⁶⁵Bełkowska A. Stronnictwa i związki polityczne w Polsce. – Warszawa, 1925. – S.357; ⁶⁶Громадський голос. – 1935. – 5 січ; Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za IV kwartał 1934 r. – Warszawa, 1935. – S.25; ⁶⁷Вперед. – 1933. – серп.; Громадський голос. – 1933. – 22 лип.; ⁶⁸Громадський голос. – 1934. – 20 січня; Діло. – 1934. – 20 січня; ⁶⁹Громадський голос. – 1935. – 19 січня, 26 січня; Діло. – 1935. – 25 січня; Sprawy narodowościowe. – 1934. – №5-6. – S.609; ⁷⁰Niedziałkowski M. Problemy ukraińskie. Uśmiech losu // Robotnik. – 1935. – 1 stycznia; ⁷¹Koko E. W nadziei na zgodę. – S.117; ⁷²Діло. – 1939. – 26 квітня; ⁷³Нарада Екзекутиви УСДП // Громадський голос. – 1935. – 7 груд.; ⁷⁴Старосольський В.

"Шириться дефетизм, дезорієнтація, відворот від політики..." // Діло. – 1937. – 29 лип.; ⁷⁴Темницький В. Завдання української соціал-демократії // Робітничий голос. – 1938. – трав.; ⁷⁵Нарада Екзекутиви УСДП // Громадський голос. – 1935. – 7 груд.; ⁷⁶Holzer J. Mozaika polityczna drugiej Rzeczypospolitej. – Warszawa, 1974. – S.508; ⁷⁷Свято 1 травня // Діло. – 1936. – 2 трав.; ⁷⁸До наших товаришів // Робітничий голос. – 1938. – бер.; ⁷⁹Holzer J. Op. cit. – S.507; ⁸⁰Св. Миколай // Діло. – 1933. – 20 груд.; ⁸¹Новий час. – 1938. – 3 трав.; ⁸²Шагуляк М. Маловідома сторінка політичного життя Західної України передодня Другої світової війни (3 історії Контактного Комітету. 1937-1939 роки) // Записки НТШ. – Львів, 1994. – Т.ССХХVIII. – С.218; ⁸³Archiwum akt powych w Warszawie, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, sygn.2351, s.353, 354; ⁸⁴Робітничий голос. – 1939. – січень; Громадський голос. – 1939. – 14 січня; ⁸⁵Краєва конференція УСДП // Робітничий голос. – 1938. – жовт.; ⁸⁶Gero J. Więcej uwagi na ocenie ukraiński // Tydzień robotnika. – 1939. – 15 sierpnia; ⁸⁷Koko E. Ставлення польського соціалістичного руху... – S.337; ⁸⁸Niedziałkowski M. Małopolska Wschodnia // Robotnik. – 1935. – 14 stycznia; ⁸⁹Koko E. W nadziei na zgodę. – S.70.

О.Є.Швець, викл.

ТРАДИЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЇ В СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКИХ ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

Визначено ідеали західноєвропейської соціал-демократії, розкрито її сутність, розглянуто традиційні цінності українського суспільства, а також проведено паралелі між поглядами класиків європейської соціал-демократії та учених вітчизняної філософсько-політичної думки.

The ideals of the West-European Social Democracy are revealed, the essence is disclosed, the traditional values of the Ukrainian society are construed, as well as the parallels between European scholars views of Social Democracy and native scientists of philosophical and political ideas are developed.

Світова соціальна практика ХХ ст. не дала, та й не могла дати, однозначної відповіді на питання про оптимальну модель суспільного устрою. Її незаперечним результатом стало безумовне неприйняття насильства, тоталітаризму, всіх форм утиску особистості. Пошуки такої моделі стають надто актуальними у зв'язку з проблемами глобального розвитку, що загострилися в останнє десятиліття і потребують вироблення узгодженої міжнародної стратегії їх розв'язання. Уряди, політичні партії, так само як і вчені багатьох країн, активно шукають нові концепції, стратегії суспільного розвитку, пропонуючи раціональні способи розв'язання глобальних, регіональних і локальних проблем. Однією з таких концепцій є соціал-демократична модель суспільного розвитку. Під соціал-демократичною традицією і цінностями розуміються узагальнені, відносно сталі, регулярно і довготривало повторювані, загальноприйнятні й загальнозначущі способи, форми й результати діяльності, які забезпечують відтворення в саморозвитку суспільства.

Актуальним для ситуації, що склалась нині в Україні, є виявлення цінностей української соціал-демократії у різних сферах життєдіяльності: економічній владі ринкового типу; політичному конституціоналізмі; становленні людини–власника – члена громадянського суспільства і правової держави, що забезпечує органічно-цілісне буття; соціальній державі, яка захищає кожну людину через різноманітні сфери перерозподілу доходів; захисті прав і свобод окремої особистості; створенні стабільної демократії, що сприяє розквіту особистості. "Очевидний факт полягає в тому, що ідеали демократії зараз в основному ті ж, що й давньогрецькі (IV ст. до н.д.), за одним важливим винятком: стала цінуватися окрема особистість"¹.

Теоретичне значення дослідження соціал-демократії як провідного чинника реформації українського суспільства стає оціночною категорією, спрямованою на відтворення гуманістичної системи цінностей, культури, влади і політики, соціокультурних чинників самоорганізації суспільства. Самі цінності соціал-демократії – соціальний консенсус, справедливність, соціальна держава, соціальна злагода, толерантність – відтворюють специфіку поступовості та еволюційності, а не катастрофічної зміни. Про це свідчить той факт, що соціал-демократія українськими діячами й ученими мислилась ще в ХVIII–ХХ ст. як найкращий суспільний устрій і найефективніша організація суспільства, а основи цього почали закладатися гуманіс-

тами доби Відродження. До того ж, становлення політичної системи, заснованої на демократичних засадах, породжує нагальну потребу в розробці сучасної, доцільної концепції соціал-демократії, вивченні зарубіжного досвіду й актуалізації гуманістичних засад, без чого не можна подолати фундаментальну незабезпеченість людської екзистенції, негарантованість самої її можливості бути значущою цінністю.

Появі й поширенню ідей соціал-демократії в Україні сприяла сукупність чинників тогочасного західноєвропейського соціально-економічного, політичного і культурного життя. Ідеї гуманізму, які розвивалися на вітчизняному ґрунті, були явищем, інтегрованим у загальноєвропейський процес. Для української політичної думки цього періоду характерна "відкритість", здатність до творчого синтезу різноманітних ідей, що складали зміст ренесансної творчості різних народів. Зрештою, наша культура підійшла до творення власних форм гуманізму, який існував в Україні у двох різновидах: по-перше, як аналог західноєвропейського Відродження, що сприймалося й переосмислювалось відповідно до потреб вітчизняної духовної культури; по-друге, у власних національних формах, як продовження розвитку попередніх культурно-політичних традицій². Подальший розвиток гуманістичних ідей, властивих соціал-демократії в державному вимірі, простежується в поглядах видатних діячів української культури, науки, поезії, права, державницької справи, серед яких Т.Шевченко, П.Юркевич, Ю.Бачинський, С.Подолінський, М.Драгоманов, Л.Українка, І.Франко, В.Вернадський, В.Винниченко, Б.Кістяковський, М.Грушевський та ін. Зокрема, політичні доктрини діячів Києво-Могилянської академії виявляють свою спорідненість із гуманістичним світоглядом, із властивою йому антропоцентричною спрямованістю³, де за традицією усвідомлюється доля людського буття і людського існування. У творах українських мислителів знаходимо гуманістичні погляди на історію, роль і місце людини в історичному процесі. Вони звеличували людину – творця історії, проголошували її рівною Богові. У їхніх творчих доробках утверджується ідея активності особи, спостерігається інтерес до народного життя і національної історії. Як і представники західноєвропейської гуманістичної історіографії, українські гуманісти зверталися до історії для пробудження самосвідомості народу, його історичної пам'яті, виховання патріотичних почуттів, любові до вітчизни. Їм імпонував центральний принцип етики гуманізму – спільне благо (народу),